

pne građe, preciznosti analize, svestranosti naučne provjere, te konciznosti naučnog zaključivanja i impresivnosti sinteze – proizlazi da naučni rezultati profesora Smaila Čekića znatno nadmašuju najbolje istraživače fenomena i

prakse genocida svjetski referentnih autora kao što su akademik Dedijer, Kočović, Žerjavić i niz drugih ■

Safet Halilović
Fakultet političkih nauka u Sarajevu

GRAMATIKA KOJA TO NIJE

(Nijaz Čardaklija, *Gramatika savremenog perzijskog jezika*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012, I tom 560 str, II tom 420 str.)

Prije petnaestak godina jednom od potpisnika ovog prikaza desilo se nešto veoma zanimljivo i sasvim neočekivano. Dok je jednom od prometnih sarajevskih ulica prolazio s kolegom Irancom i razgovarao s njim na perzijskom jeziku, na putu im se ispriječio nepoznat stariji gospodin i obratio im se također na perzijskom. Govorio je veoma tečno i lijepo, poštujući sva pravila perzijske fonetike (što je ljudima s ovoga podneblja, – naviklim, kada je riječ o učenju orijentalnih jezika, prije svega na fonetska pravila arapskog i turskog jezika – poprilično teško, a nekad im čak predstavlja nerješivu poteškoću). Ispostavilo se da je dotični gospodin dugo vremena boravio u Iranu, radeći kao inženjer jednog

od nekadašnjih bh. privrednih giganata. Na kraju razgovora, odgovarajući na izraze učtivosti prisutnog Iranca, izrekao je frazu zbog koje su njegovi sagovornici prasnuli u smijeh; ta fraza spada među one kojima Perzijanci na šaljiv način relativiziraju, ponekad čak i obesmišljavaju sistem izraza učtivosti u svome jeziku u okolnostima kada upotreba tih izraza postane prekomjerna, izvještačena, a time i lišena bilo kakva smisla i svrhe. Upotrijebivši tu frazu, spomenuti gospodin zorno je pokazao koliko je dobro naučio savremeni perzijski kolokvijalni jezik. Nažalost, to je bio prvi i jedini susret s tim neobičnim i zanimljivim čovjekom, o kojem kasnije više ništa nismo čuli. No,

sasvim pouzdano znamo da i pored očitog, izvanrednog znanja perzijskog jezika, on o tom jeziku nikada ništa nije napisao ili barem objavio: ni kraći, a pogotovo ne neki duži tekst, ogled ili knjigu.

Za razliku od njega, gospodin Nijaz Čardaklija napisao je, ni manje ni više, *Gramatiku savremenog perzijskog jezika*. Naravno, takav odvažan čin pobudio je našu cehovsku pažnju i znatiželju. Pokušavajući utvrditi stručne reference autora, ustanovili smo da one nisu ništa značajnije od referenci gospodina s početka prikaza; svode se, naime, na boravak u Iranu. Autor gramatike uposlenik je Ambasade BiH u IR Iran i za pretpostavku je da je tokom boravka u Iranu naučio perzijski jezik, možda čak jednako dobro kao spomenuti gospodin; no, kada smo pokušali konsultirati ranije radove, koji bi autora u akademskom i naučnoistraživačkom smislu preporučili i kvalificirali za tako obiman i značajan autorski zahvat kakav je pisanje gramatike, nismo pronašli niti jedan.

Sljedeći pokazatelj koji ozbiljno dovodi u pitanje kompetentnost autora i vrijednost njegova djela jeste izbor recenzenata. Prilično je zbunjujuće da su za recenzente *Gramatike* odabrani kolega koji je doktorirao na temu razučenu između književnih nauka i teo-

logije, te kolega koji se s jednim od potpisnika ovog prikaza u nekoliko navrata konsultirao oko izbora teme doktorske disertacije iz oblasti književnih nauka. Dakle, niti jedan od dvaju recenzenata nisu lingvisti, što je, sa stanovišta iole ozbiljnog pristupa recenziranju gramatike, u potpunosti neprihvatljivo.

Kada je riječ o pitanjima iz domena gramatike bosanskog jezika, znakovito je da se autor referira isključivo na jedan izvor, knjigu *Totalni promašaj. Prikaz Gramatike bosanskoga jezika Dž. Jahića, S. Halilovića, I. Palića* autora dr. Midhata Riđanovića. Na taj način krajnje olahko ignorira višedecenijski rad eminentnih bosanista, kao i postojeću *Gramatiku bosanskog jezika*, da ne govorimo o ostaloj relevantnoj literaturi i izvorima. Šta je autora nagnalo na takav pristup i odabir literature iz navedene oblasti, teško je odgovoriti; no, on u svakom slučaju nije ni naučni niti istraživački, već krajnje neozbiljan i površan. Osim toga, žalosno je da recenzenti ove *Gramatike* jedan prikaz knjige smatraju “vjerovatno najkvalitetnijim opisom bosanskog jezika” (I tom, str. 14), što samo za sebe sasvim dovoljno govori o njihovoj kompetentnosti. Ta se “kompetentnost” ogleda i u tvrdnji kako je ovaj rukopis korisna dopuna

perzijsko-bosanskom rječniku jer pruža gramatičke informacije koje u rječniku nedostaju (!) (I tom, str. 17). Bilo bi zanimljivo saznati odgovor na pitanje kako gramatika nekog jezika može biti dopuna jednom rječniku.

Treba naglasiti da prostor jednoga prikaza ne dozvoljava ni približan uvid u sve ono u *Gramatici* na što bi se trebalo osvrnuti. Za to bi vjerovatno trebalo napisati knjigu po uzoru na već spominjani *Totalni promašaj*, samo što bi ova bila znatno obimnija.

Već pri prvom pogledu na Sadržaj moguće je uočiti niz nedostataka, propusta i nedosljednosti koji stvaraju konfuziju kod čitatelja. Znakovito je da je čitavih petnaest stranica rezervirano za opća razmatranja o riječima. Taj dio u ovoj gramatici prethodi poglavlju o morfologiji i morfosintaksi, a u integralnom obliku preuzet je iz spomentuog “opisa bosanskog jezika”. Dalje, iako *anafora* i *katafora* po svojoj logici pripadaju sintaksi, autor ih obrađuje unutar morfologije i morfo-sintakse. Krajnje je čudna i činjenica da nakon morfologije i morfo-sintakse dolazi poglavlje o sintaksi, a za sami kraj autor ostavlja poglavlje o derivacionoj morfologiji. Iako bi se o Sadržaju moglo napisati još štošta, ovo je sasvim dovoljno da se stekne barem površan uvid u

kompetencije autora.

U sistemu transkripcije kojim se autor koristi vlada poprilična pomatnja uzrokovana nedosljednošću. Ovdje ćemo ukazati samo na neka, po našem mišljenju najspornija pitanja. Ponuđenim grafemskim rješenjima napravljena je distinkcija u latiničnom bilježenju dugog [ā] i kratkog [a] vokala “a”. No, kada je riječ o ostalim dvama dugim vokalima u perzijskom jeziku, tj. dugim vokalima “i” i “u”, oni se bilježe na isti način kao njihovi odgovarajući kratki parnjaci. Tako se istim latiničnim ekvivalentom [i] obilježava i dugi vokal “i”, npr. u imenici *xaridār* u značenju “kupač” (II tom, str. 220), ali i kratki vokal “i”, npr. u imenici *šaxsiyyat*, nepravilno prevedenoj u značenju “identitet (individualnost)” (II tom, str. 121). Izuzetak je – čime metodološka pomatnja biva još većom – bilježenje dugog vokala “i” za tvorbu apstraktnih imenica grafemom [ī], npr. u imenici *pirī* u značenju “starost” (II tom, str. 372). Po identičnom principu, latinični ekvivalent [u] upotrebljava se za označavanje dugog vokala “u”, npr. u imenici *ruznāme* u značenju “novine” (II tom, str. 171), ali i kratkog vokala “u” kao drugog dijela diftonga “ou”, npr. u pridjevu *roušan* u značenju “jasan”, kao dijela složenog infinitiva *roušan šodan* u značenju “razjasniti se” (II

tom, str. 141). Već iz ovih primjera postaje jasno kakvu bi konfuziju ovakav sistem transkripcije mogao izazvati kod onih koji bi prvi dodir s perzijskim jezikom imali posredstvom ove *Gramatike*.

Kada je riječ o transkribiranju perzijskih diftongâ, diftong “ou” zabilježen je u obliku [ou], npr. u imenici *qoul* u značenju “riječ, obećanje” (II tom, str. 251), dok je diftong “ei” zabilježen u obliku [ey], npr. u upitnoj riječci *key* u značenju “kada” (II tom, str. 250). Potencijalni čitalac ove *Gramatike* može samo nagađati zbog čega se autor odlučio da u jednom slučaju diftong zabilježi latiničnim ekvivalentima kratkih vokala koji ga tvore (tj. u slučaju diftonga “ou”), dok se u drugom slučaju odlučio da drugi dio diftonga zabilježi grafemom koji se u brojnim leksikografskim izdanjima, kao i relevantnim izvorima u oblasti perzijske fonetike, koristi za bilježenje poluvokalnog prednjonepčanog (kon)sonanta “j”. Na taj način, čitalac *Gramatike* mogao bi biti naveden na krivi trag i zaključiti da, ustvari, u drugom slučaju i nije riječ o diftongu, već o kratkom vokalu “e” i (kon)sonantu “j” koji slijede jedan za drugim. (Takav bi slučaj bio npr. s imenicom *neyestān* u značenju “polje trske”, koja je zabilježena i u oblicima *nayestān* i *nayastān*, čak i *neisetān*.)

Spornim smatramo i odabir grafema [č] kao latiničnog ekvivalenta za perzijski prednjonepčani bezvučni sliveni konsonant, u perzijskoj grafiji označen grafemom چ, te odabir grafema [j] kao latiničnog ekvivalenta za perzijski prednjonepčani zvučni sliveni konsonant, u perzijskoj grafiji označen grafemom ج. I u jednom i u drugom slučaju, odabrani latinični ekvivalenti čitaoca *Gramatike* s našeg govornog područja mogu uputiti na drugačiju fonetsku vrijednost, a konsekventno tome i pogrešan izgovor dvaju opisanih perzijskih konsonanata.

Primjetno je također da *intervokalno “j”* u poziciji između dvaju vokala najčešće nije zabilježeno. Takvi su npr. oblik imperativa *biāyad*, pogrešno preveden s “neka uđe”, ili oblik *beguid* u značenju “recite” (oba primjera: II tom, str. 359). No, povremeno je *intervokalno “j”* ipak zabilježeno, kao u obliku konjunktiva *biyāvaram*, prevedenog s “donositi” (II tom, str. 251). Time su nedosljednost i konfuzija u osmišljavanju i primjeni sistema transkripcije u ovoj *Gramatici* dodatno naglašeni.

Gramatika sadrži ogroman broj suštinskih grešaka koje ne bi smjeli praviti ni početnici u učenju perzijskog jezika. Opet usljed nedostatka prostora, navodimo samo jedan primjer. U I tomu na

str. 71–72, ispod krajnje nejasnih naslova “Prijedlog sistema za obilježavanje broja” i “Priroda sistema za obilježavanje broja”, navodi se primjer u kojem nakon broja dolazi imenica s nastavkom za množinu (*do tā doxtarhā*), što je nemoguće u perzijskom jeziku. Autor navodi da je to slučaj ukoliko se broj odnosi na “specifični referent”, šta god to značilo. Dalje se navodi da se, kada se imenicom upućuje na “nespecifični referent” (?!), pluralni sufiks ne upotrebljava. Na taj način autor bez ikakve potrebe komplicira sasvim jednostavno pravilo perzijske gramatike. Naime, ako je riječ u množini, ona mora imati nastavak za množinu kako bi se iskazala njena pluralnost. Ukoliko riječ u množini dolazi nakon broja, tad nema nastavak za množinu, i tu je završena sva priča.

U cijeloj *Gramatici* prisutno je bespotrebno navođenje velikog broja primjera, često kako bi se objasnila samo jedna gramatička kategorija. Primjera radi, od 56. do 60. stranice II toma navode se muška i ženska imena i prezimena. Za takvo nešto nema potrebe u jednoj gramatici, a posebno ne usred teksta, koji je svim tim brojnim primjerima ionako strašno opterećen. S druge strane, za mnoge gramatičke pojmove (pa čak i za one koji su manje poznati većini čitatelja, kakav je glagolski

način *debitiv*) uopće se ne navodi definicija ili objašnjenje, već se samo navode primjeri.

Iz navođenja nekih gramatičkih termina nedvojbeno je da autor ne samo da ne vlada potrebnim lingvističkim znanjem, već nije u stanju adekvatno prevesti termine s engleskog jezika, a jasno se vidi da je obilato i neselektivno preuzimao primjere iz izvora napisanih na engleskom jeziku. Tako npr. na str. 210 I toma autor navodi rečenicu čiji sadržaj, uza sve naprezanje i pored najbolje volje, nismo uspjeli shvatiti. Rečenica glasi: “Sve riječi kojima se navode težina, mjere i dimenzije, razdaljine i udaljenosti, parovi, kontejneri (sadržavatelji), tumače se kao brojive imenice i dolaze bez izafeta (poveznice).” To je samo jedna od niza rečenica čiji smisao mi nismo mogli dokučiti. Neki od termina koji zorno pokazuju autorovo “vladanje” materijom jesu sljedeći: *formacija imenskih riječi* (II tom, str. 370, pravilno: *tvorba imenskih riječi*), *kompozicija* (II tom, str. 388, pravilno: *složenice*) *formacija glagola* (II tom, str. 397, pravilno: *tvorba glagolskih oblika*). Vrhunac predstavlja formulacija *Formacija infinitiva unatrag i denominativni glagoli* (II tom, str. 397). Ispod tog naslova stoji: “Brojni glagoli u perzijskom jeziku imaju nepravilnu prezentsku osnovu. Popriličan broj

glagola, pored izvornog infinitiva, imaju i pravilan infinitivni oblik, formiran unazad, dodavanjem pravilnog infinitivnog završetka –idan (povremeno i –dan) prezent-skoj osnovi.” Prosječan čitatelj iz ovoga će shvatiti da u perzijskom jeziku skoro ništa nije pravilno. Srećom, pravilan je infinitivni oblik, samo što se i on izvodi iz nepravilne osnove. Ključ je ustvari u problemu da autor upotrebljava i gramatike perzijskog jezika, ali i udžbenike za učenje tog jezika, a trebao bi znati da gramatike i udžbenici stranog jezika imaju različite pristupe i metodologiju. To autoru nije jasno, jer nije stručnjak u oblasti, a rezultat toga jeste posvemašna terminološka smušenost.

Gramatika savremenog perzijskog jezika autora Nijaza Čardaklije jedno je u nizu žalosnih svjedočanstava o srozavanju naučnih i akademskih kriterija u našoj zemlji. I na primjeru ove knjige po-

kazalo se da je, u društvu potpuno izokrenutih vrijednosti, dovoljno i jedino potrebno obezbijediti novčana sredstva da bi knjiga bila objavljena, ma koliko bila upitna njena naučna vrijednost i ma koliko njen autor bio (ne)kompetentan za oblast kojom se bavi. Ostaju nejasni i motivi izdavača (ukoliko ih, dakako, uopće ima, osim onih materijalnih). Pitamo se da li je na umu imao štetu koju ova knjiga može imati po struku, a prije svega po studente perzijskog jezika i sve ostale koji žele učiti taj jezik. No, barem kada je riječ o studentima Katedre za perzijski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Sarajevu, oni će kroz ovaj prikaz, ali i na druge načine, biti upoznati s njenom vrijednošću i dometima ■

Namir Karahalilović,
Đenita Haverić
Munir Drkić